

Департамент культури і туризму, національностей та релігій
Чернігівської обласної державної адміністрації

Новгород-Сіверські старожитності

Газета Комунального закладу Чернігівської обласної ради
Новгород-Сіверського історико-культурного музею-заповідника
«Слово о полку Ігоревім»

№1 (1) січень-березень
2019 р.

ДОРОГІ НАШІ ЧИТАЧІ!

Олена Матюк
директор
музею

Ви тримаєте у руках перший номер газети «Новгород-Сіверські старожитності».

Монтеск'є колись сказав: «Любити читання – це обміновати час нудьги на час великої насолоди». У світі електронної інформаційної політики газетні шпальти були і залишаються привабливими для тих, хто не крадькома знайомиться з інформацією, а любить читати, розширювати свої знання та пізнавати для себе нове.

Ми, команда працівників Новгород-Сіверського історико-культурного музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім» публікуватимемо для вас цікаве, важливе й корисне, розповідатимемо про історичне минуле і сьогодення древнього Новгорода-Сіверського, познайомимо з історичними постатями, які жили і примножували славу рідного краю, які були взірцем патріотизму, людяності, сили духу. Пріоритетним напрямком тематичної спрямованості нашої газети – є популяризація твору часів Київської Русі «Слово о полку Ігоревім», розвиток краєзнавства, етнографії та культури Сіверського краю, а також підвищення рівня духовності, і саме на сторінках газети ми будемо знайомити

вас з дослідженнями наших наукових співробітників з цих напрямків діяльності. Газета видаватиметься один раз на квартал.

Зважаючи на велику увагу та пожвавлений інтерес з боку держави до історико-культурної спадщини на початку 90-х років минулого століття одним із перших історико-культурних заповідників Чернігово-Сіверщини, на базі краєзнавчого музею та філіалу Чернігівського історико-архітектурного заповідника, і було створено Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім», який став єдиним в Україні державним музеєм присвяченим найвідомішій пам'ятці літератури «Слово о полку Ігоревім». Тому, наша задача полягає у розширенні інтересу науковців до тематики «Слова...», до вивчення історично-культурної спадщини Новгород-Сіверщини, яка багата на історичні події різних часів, у тому числі і козацьких, визвольної боротьби українського народу за волю і незалежність, що на сьогодні є дуже актуальним.

Щиро раді запросити науковців, істориків, громадських діячів, яким не байдужа історія рідного краю, а також учнівську і студентську молодь до написання статей та публікацій на шпальтах газети «Новгород-Сіверські старожитності», маємо надію, що наша газета стане важливим інструментом громадського і патріотичного виховання, залучить людей до творчої активної діяльності.

КАЛЕНДАР ПАМ'ЯТНИХ ДАТ

(березень-червень)

9 березня – 205 років з дня народження Тараса Григоровича Шевченка (1814-1861) українського поета, прозаїка, драматурга, художника, національного героя і символа України.

16 березня – 350 років з дня започаткування гетьманської резиденції у місті Батурині (1669);

20 березня – 380 років з дня народження Івана Мазепи (1639-1709), гетьмана України, військового та політичного діяча, мецената;

27 березня – Міжнародний день театру;

11 квітня – Міжнародний день визволення в'язнів фашистських концтаборів.

18 квітня – Міжнародний день пам'ятників та історичних місць.

26 квітня – День пам'яті Чорнобильської трагедії

8 травня – День пам'яті та примирення;

9 травня – День Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні;

13 травня – 170 років з дня народження Панаса Мирного (1849-1920), письменника, драматурга, громадського діяча;

15 травня – День української вишиванки;

18 травня – Міжнародний день музеїв;

31 травня – 100 років з дня народження Леоніда Махновця (1919-1993), літературознавця, історика, археолога, перекладача, бібліографа;

22 червня – День скорботи і вшанування пам'яті жертв Другої світової війни в Україні;

24 червня – День слов'янської писемності і культури;

28 червня – День Конституції України.

Шановні читачі!

26 травня 2019 року у музеї-заповіднику «Слово о полку Ігоревім» відбудуться науково-популярні читання «Нетлінне «Слово...». Зaproшуємо до участі всіх бажаючих. З тематичними напрямками читань та умовами участі можна ознайомитися на сайті музею <http://www.ns-slovo.org.ua/>

ЛАЗАР БАРАНОВИЧ ТА ДЕМ'ЯН ІГНАТОВИЧ

Взаємовідносини в контексті політичних подій

Олена Бунак
старший науковий
співробітник відділу
давньоруської
літератури

Серед відомих постатей другої половини XVII ст. особливе місце належить видатному політичному та релігійному діячу Лазарю Барановичу. В березні 1657 року він був висвячений на Чернігівського єпископа, але зайняти Чернігівської кафедри відразу не зміг, бо був ще живий попередній єпископ Зосима Прокопович. Тому, десь з травня 1657 року, оселяється в Новгороді-Сіверському, заклавши єпископську кафедру при Спасо-Преображенському монастирі. Кафедра залишалась у обителі до 1672 року. Єпископ Зосима невдовзі помер, але Баранович не поспішив до Чернігова і прожив в Новгороді-Сіверському близько 15 років.

Вперше в місті з'явилася людина, до якої тягнулись майже всі нитки тогочасного політичного життя, від думки якої залежало розв'язання багатьох важливих питань. Церква на той час мала неабиякий авторитет і впливала на події, що відбувалися в державі. Більш того, Лазар Баранович упродовж майже 20 років водночас керував і Київською митрополичною кафедрою, був фактично першою духовною особою в Україні. Саме він є головною людиною при обранні на гетьманство Дем'яна Ігнатовича. Останній, в свою чергу, обирає єпископа Чернігівського та Новгород-Сіверського в посередники між собою та царем.

17 грудня 1668 року в Новгороді-Сіверському зібралася старшинська рада – полковники чернігівський, ніжинський і стародубський «со всеми начальними людьми». Рада проходила у дворі, огороженому високим дерев'яним парканом при посиленій варті з числа найнадійніших козаків. Можна припустити, що відбувалось це на території Спасо-Преображенського монастиря, де на той час перебувала кафедра Лазаря Барановича. Монастирська огорожа тоді являла собою земляний вал з дерев'яним частоколом. Саме Баранович перший запропонував обрати новим гетьманом Дем'яна Ігнатовича і присутні підтримали його. На Новгород-Сіверській раді Дем'ян Ігнатович згуртував біля себе прихильників, забезпечуючи своє майбутнє обрання. Але все ж таки він побоювався за наслідки свого майбутнього затвердження, бо в кількох

листах до князя Ромодановського намагався запевнити царських бояр в необхідності проведення козацької ради саме в Новгороді – Сіверському.

Вибори гетьмана були призначенні царем у Глухові. Сюди на початку березня 1669 року з'їхались представники козацької старшини міст Лівобережжя, російські дипломати. Чекали лише Лазаря Барановича, бо без нього рада взагалі не могла проходити – як місцевість митрополичого престолу, він повинен був благословити новообраниго гетьмана та освятити його гетьманські регалії. Архієпископ приїхав 3 березня і в цей же день відбулась рада, на якій Дем'ян Ігнатович був обраний лівобережним гетьманом і підписані вигідні договірні статті. Після обрання гетьманом Лівобережжя Дем'яна Ігнатовича посилюється політична діяльність чернігівського та новгород-сіверського єпископа. Новий гетьман спілкувався з Москвою тільки через архіпастиря Лазаря.

Єпископ всіляко сприяв встановленню миру в Україні. Політичний ідеал для Барановича був в єднанні всіх українців під владою московського царя, але разом з тим відстоював ідею політичної автономії, виступав за збереження козацьких вольностей і виведення царських воєвод з України. Баранович енергійно схиляв Сіверського наказного гетьмана Дем'яна Ігнатовича підкоритися царю. В 1669 році умовив гетьмана Д.Ігнатовича послати до Москви посольство про прийняття всієї України в підданство. Між іншим, членам цього посольства було доручено настояти на тому, щоб не віддавати полякам Києва. У свою чергу, Баранович поспішенно відстоював вимоги, поставлені перед царським урядом Ігнатовичем.

На Глухівській раді Ігнатович та Баранович продовжували наполягати щодо виведення з України воєвод та ратних людей. Прохання було відхилено. У Лазаря Барановича були особисті невдоволення воєводами. Так, архієпископ в листах до свого друга Іонентія Гізеля скаржився на князя Щербатова, який вдерся до монастиря, вчинив погром, забив кількох монахів, шукаючи єпископа, що втік городами. Про це Баранович пізніше згадує в одному з своїх віршів.

*Тих обідрави, тих повбивали,
Тих полонили. Ми ж, що вціліли,
Хвалимо Бога, що смерть нас строга
Тільки злякала, а не спіткала.*

Довгий час воєводське питання хвилювало всю Лівобережну Україну.

Архієпископ Лазар вважав своїм обов'язком не допускати порушень глухівських статей московитами.

Баранович отримав багато користі при обранні в гетьмані саме Ігнатовича. Він знову став місцевістю митрополії; до складу Чернігівської єпархії включили Ніжинську єпархію. Цар дав Лазарю за участь в глухівській раді «два сорока соболей, один сорок в сто та інший в 50 рублів». Крім того, в кінці року з Москви Барановичу прислали 200 чвертей жита, 100 пуд. солі та 50 пуд. меду. Новий гетьман багато чим завдячував Барановичу, і тому знаходився від нього в деякій залежності. Архієпископ виклопотав для нього благословенну грамоту від константинопольського патріарха Мефодія.

В березні 1672 року в Лівобережній Україні проти Д.Ігнатовича була організована змова. Старшина, нездоволена його внутрішньою політикою, обвинуватила гетьмана в зраді. Після звинувачення Ігнатовича в зраді та засланні, Лазар Баранович писав царю, що не знат про недобре наміри Сіверського гетьмана. З падінням Ігнатовича політична значимість Лазаря Барановича сильно похитнулася. На історичну сцену зійшли нові, незалежні від чернігівського архієпископа люди, особисто нічим з ним не пов'язані.

За часів Руїни Л.Баранович доклав багатьох зусиль для примирення воюючих сторін. Завдяки його рішучим та енергійним діям Москва пішла на значні поступки. Українська державність була збережена ще майже на сто років.

СЛАВНИЙ ЛИЦАР УКРАЇНИ

Павло Провозін

Старший науковий співробітник
краєзнавчого відділу музею

17 лютого 2019 року минуло 355 років з дня загибелі під Новгородом-Сіверським славного лицаря України – вінницького (кальницького) полковника Івана Богуна – сподвижника гетьмана Богдана Хмельницького. Зовнішній вигляд Івана Богуна відомий український історик Олександр Дмитрук описував так: «Можна припустити, що він був вище середнього зросту, міцний в плечах, волосся темно-русяве, очі світлі». Стосовно інших особливостей пишуть, що полковник був «дворуким». Це означає, що він міг одночасно орудувати двома руками з шаблями, що дуже і дуже складно, особливо, сидячи на коні. Якщо це так, то він міг лише за допомогою ніг керувати конем. У битві під Охматовим в 1655 році Іван Богун зустрівся у поєдинку з кращим лицарем Польщі полковником Сигізмундом Рушицем. На рахунку Рушиця було 173 виграних поєдинки, але Богун ударом шаблі з лівої руки вбив його.

Що відомо про близьких Богуна? Як пише Дмитрук, ім'я дружини невідоме, одне з історичних джерел повідомляє, що він мав двох синів. Старший Тимофій був сотником у містечку Тростянець на Вінниччині, про молодшого відомості ще скрупіші. Про самого Богуна Дмитрук пише: «Іван Богун народився на Вінниччині (десь у теперішньому Калиновському районі) і походив з досить заможного роду. Його дід мав маєтності, які втратив в боротьбі з родиною Калиновських. Є підстави сумніватися, що прізвище – Богун – справжнє. За деякими джерелами його прізвище Мороз. Ще у юності Іван Богун навчався у Німеччині, де здобув фах інженера-фортифікатора. Згодом це стало йому на нагоді: оборони, які він організовував, ніхто так і не здолав. Цікаво, що Богун був майстром зимових боїв. Тому поляки називали його «хитрим зимовим лисом». Саме він вигадав на зиму підковувати коней підковами з шипами.

Сходження на військовий олімп розпочалося у березні 1651 року після успішної оборони Вінниці й порятунку у червні цього ж року козаків під Берестечком. В 1652 році Богун разом з полком бере участь у переможній битві під Батогом. Березень 1653 року – знаменита оборона Монастирища. В листопаді цього ж року разом з Хмельницьким бере в оточення польську армію під Жванцем. В кінці 1654 на початку 1655 років – керує геройчною обороною Умані. Під час Охматівської битви козаки Богуна ударом з тилу допомогли розгромити польську армію, яку очолював найлютіший ворог України Стефан Чарнецький.

Також відомо, що Богун, який бачив Україну незалежною ні від кого державою, разом з полковником Максимом Кривоносом і Данилом Нечаем не підтримав Переяславської угоди гетьмана Богдана Хмельницького.

В 1662 році Богун був заарештований поляками і ув'язнений в фортеці Мальборк (Марієнбург). Готовуючись до захоплення Лівобережної України, польський король Ян Казимир II вирішив використати популярність і військовий талант Івана Богуна в інтересах Польщі. В 1663 році він звільнив його і доручив командувати полками правобережного гетьмана Павла Тетері.

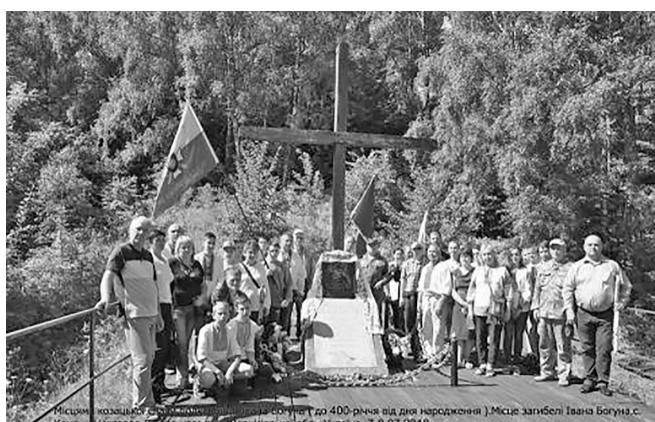
У період воєнних дій на Чернігівщині Богун вступив в таємні переговори з лівобережним гетьманом Іваном Брюховецьким, чернігівським полковником Степаном Пободайло і ніжинським полковником Нечипоренком, яким він надсилав усі дані про плани поляків. Та за Богуном пильно стежили довірені особи гетьмана Тетері та короля. Під час перебування поляків під Новгородом-Сіверським про дії Богуна довідався король Ян

Пам'ятний знак І. Богуну у міському парку

Казимир. Богуна викликали на військову раду. Що відбулося на ній, невідомо. Та 17 лютого 1664 року під час засідання ради Богун загинув. Історія залишила нам різні відомості про його загибель. Одні учасники походу писали, що його розстріляли, інші – що його зарубали. Сам король в листі до дружини писав, що, довідавшись про зраду Богуна, він хотів його покарати, та Бог розпорядився по-своєму. Якби там не було, знаючи мужність і хоробрість козацького ватажка, свою смерть він прийняв достойно. В своєму Універсалі від 23 лютого 1664 року гетьман Іван Брюховецький вказував, що «Богун помер від ляхів в тяжких муках». Пройшло багато років, але народ України не забув імені свого славного лицаря. В різні часи ім'ям Богуна називалися: полк Миколи Щорса, один з загонів Чернігівського партизанського з'єднання, курінь Українського визвольного війська. В Незалежній Україні ім'ям славетного полководця названо військовий ліцей у Києві.

25 лютого 1994 року за сприяння членів новгород-сіверських осередків «Просвіти», Конгресу українських націоналістів, козацтва, а також районної державної адміністрації біля села Комань було відкрито пам'ятний знак. Цей пагорб став відомим на всю Україну. Двічі на рік – 17 лютого та 14 жовтня – там збираються представники громадськості і козаки з Новгород-Сіверщини й України. До пам'ятного знаку веде вулиця, названа на честь Івана Богуна. 17 лютого 2016 року Богуну відкрито пам'ятний знак в місцевому парку.

Місце, де козацькою стрілецькою гарнізонною (до 400-річчя від дня народження) і місце загибелі Івана Богуна с. Комань (новгород-сіверського району, Чернігівська область, Україна, 7-8.07.2018)

ГЕНІЙ ПОЕЗІЇ І МИСТЕЦТВА

Світлана Приход
Молодший науковий
співробітник
краєзнавчого відділу
музею

9 березня виповнюється 205 років з дня народження світочка української літератури та культури - Тараса Григоровича Шевченка. Його постаті відома всьому світові, він є символом України. Творчість Шевченка багатогранна, як і його талант. Він був і глибоким ліриком, і творцем епічних поем, і видатним драматургом, і близьким художником. Література і мистецтво живопису тісно переплелися в його житті. Та все ж він більше відомий як майстер слова, ніж художник. Його вірші, поеми та прозу вчать напам'ять і впізнають із перших рядків.

Літературна спадщина Шевченка обіймає велику збірку поетичних творів під назвою «Кобзар», а всього таких творів - віршів, балад, поем - за своє коротке життя він створив 235. Вперше «Кобзар» Шевченка побачив світ в 1840 році. Це була тоненька книжечка віршів, яка принесла йому поетичне визнання. Щирість автора, його любов до народу, до співучої української мови викликали захоплення. Після виходу збірки і самого Шевченка почали називати Кобзарем.

Форзац першого видання

Чотири перевидання «Кобзаря» відбулося за життя поета. І не злічити, скільки разів він був виданий після його смерті. Адже «Кобзар» - це як друга Біблія для українця. Він також переведений на інші мови – російську, польську, киргизьку, казахську, англійську, румунську тощо. За життя Шевченка лише невелика частина його віршів була опублікована і представлена на розсуд читача. У своїх творах він оспіував людські цінності: любов і вірність, материнську долю, дружбу, відданість рідній землі і народові – те, без чого не

можна уявити людського життя. Любов до України, до української природи, самих українців пройшла через всю його творчість і коротке життя. Доля відміряла йому 47 років, з них 24 пройшли в кріпацтві, 10 – на засланні, а решта – під наглядом жандармів. То ж на Батьківщині був нечастим гостем і дуже сумував за Україною. Саме тому Україна стала у творчості Шевченка головним образом, овіяним любов'ю і тugoю. Далеко та недоступно постає вона у віршах «Думи мої, думи мої...», «Заповіт», «І мертвим, і живим...». Вірш-послання «І мертвим, і живим...» є дуже актуальним в наш час. У посланні Великий пророк віщує жахливі братобивчі війни, коли народ не схоче більше терпіти лицемірство, а також картає українців за байдужість до власної історії, за порожні розмови та псевдопатріотизм.

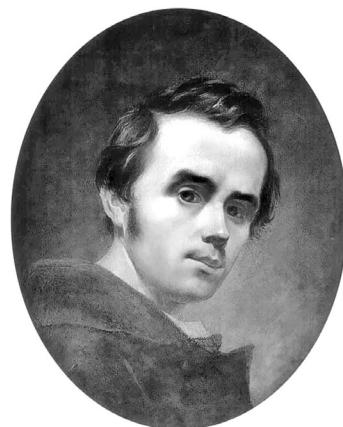
Багато поезій Тараса Григоровича присвячені коханню. Першим коханням молодого Шевченка була ровесниця Оксана. Всі були впевнені, що молоді згодом одружаться. Але надії були марнimi — Тарас мусив разом з паном Енгельгардтом поїхати до Вільна. Розлука була довжиною в життя. Своєму першому коханню він присвятив вірш «Ми вкупочці колись росли». Коханню – самовідданому і трагічному присвячені і його балади «Тополя», «Причинна», «Утоплена». Через всю творчість проніс поет повагу до жінки, і особливо, до жінки-матері. Взагалі шанобливе ставлення до жіноцтва здавна притаманне українському народові, але поет йде далі – він уславлює материнську любов знедолених жінок, покриток, від яких відвернулися люди. Вперше ця тема зазвучала у поемі "Катерина", а її продовженням стала поема "Наймичка".

З натхненням та любов'ю Т.Г.Шевченко оспівує красу рідного краю. Кому не відомі поезії "Садок вишневий коло хати", "За сонцем хмаронька пливе" та ін., де перед нами постають картини мирного життя селян. Гармонія людини та природи була провідним мотивом у поезіях Тараса Шевченка.

Значна частина творчої спадщини Шевченка присвячена автобіографічним віршам та творам, які розповідають про важку долю дітей-сиріт. «Мені тринадцятий минало», «Якби ви знали, паничі», «І золотої й дорогої», «Думка» – це зовсім не повний їх перелік.

Охарактеризувати чи описати всю творчість Т.Г.Шевченка у кількох рядках неможливо. Тому частіше звертаймося до "Кобзаря", шукаючи в ньому відповіді на болючі питання сьогодення.

Мистецька спадщина генія, що дійшла до нашого часу, налічує 835 творів. Його постаті як художника,

займає одне з найпочесніших місць серед митців в українському образотворчому мистецтві. Він прекрасно володів всіма відомими тоді художніми техніками та засобами графічного зображення (акварель, олія, олівець, офорт, сепія, туш, гравюра). За жанрами – це портрети, композиції на міфологічні, історичні та побутові теми, архітектурні пейзажі й краєвиди.

Обдарований від природи, хлопчина рано відчув тягу до малювання. Ще змалку крейда і вуглинка були його супутниками. Розмальовував ними стіни, лави, стіл, малював у хаті і надворі, любив зображувати квіти, птахів, звірів. І мріяв "сделаться когда-нибудь хоть посредственным маляром". Здібності Тараса помітив його пан П.Енгельгардт, у якого Шевченко значився дворовим служкою і вирішив зробити з нього «покоєвого художника», бо серед дворянства на той час це було модно. У лютому 1831 року Шевченко разом з паном прибув до Петербургу. Навчаючись в майстерні цехового майстра Ширяєва, кожну вільну хвилину використовував для відвідування Літнього саду і замальовування скульптур. Тут відбулась доленона зустріч Тараса зі своїм земляком художником І.Сошенком, який зацікавився обдарованим юнаком і вирішив допомогти йому. Іменитий мастер давав поради і консультації, знайомив з видатними діячами культури і мистецтва - К. Брюлловим, В.Григоровичем, В. Жуковським та ін., спільними зусиллями яких талановитого юнака було викуплено з кріпацтва. Звільнення дало право Шевченку вступити до Академії мистецтв.

Всі живописні і графічні твори Т.Г.Шевченка умовно поділяються на такі періоди.

Доакадемічний (1830-1838 рр.) Це, в основному, малюнки на сюжети з античної історії, історії Київської Русі і України.

Академічний (1838-1845 рр.) Він характеризується різноманіттям

«Андрюші» (сепія), 1845 р.

«Судна рада» (оформ), 1844 р.

як за характерами, жанрами так і за технікою виконання – портрети, жанрові композиції, пейзажі, офорти, олійний та акварельний живопис. Саме в цей період написаний відомий «Автопортрет» художника. Портретам належить велике місце в Шевченковому доробку. Він почав працювати над ними ще кріпаком, а в Академії вдосконалив свою майстерність і став одним з найвідоміших портретистів. У травні 1843 року Т.Шевченко одержує відпустку в Академії і виїжджає до України. Тут він пише картини з життя і побуту селян, проробить численні замальовки.

Післяакадемічний (1845 – 1847 рр.)
3 березня 1845 року Шевченко знову

подорожує Україною. Перебуває на Полтавщині, Чернігівщині, Київщині. Малює портрети, краєвиди, а по завданню Київської археографічної комісії зарисовує старовинні будівлі, кургани, стародавні речі побуту. В цей час в пейзажах з'являється нова техніка виконання в один колір – сепія. Всього в цей період було написано 42 роботи.

Періоди заслання (1847-1851 рр.; 1851-1857 рр.) Незважаючи на імператорську заборону писати та малювати на засланні, Тарас Шевченко виконав величезну кількість мистецьких творів. Більшість робіт цього періоду складають акварелі та малюнки, що розкрили його талант майстра

реалістичного пейзажу. Він малює казахські та туркменські пейзажі, архітектуру цих країв, самих казахів і, особливо, іх дітей, до яких ставився з великою любов'ю.

Останні роки життя митця позначилися великою кількістю різно жанрових робіт, які він створював у подорожах по Волзі, проживаючи в Петербурзі чи востаннє мандруючи улюбленою Україною.

Спадщина великого художника налічує сотні робіт. Більшість полотен зберігається в Національному музеї Тараса Шевченка, чимало робіт – у Львівському національному музеї, в Росії та Казахстані.

Т.Г.ШЕВЧЕНКО І «СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ»

Олена Радченко
заступник з науки

Значне місце у творчості Тараса Григоровича Шевченка посідає «Слово о полку Ігоревім». Цю пам'ятку він добре знав ще до заслання.

Під час заслання у 1854 році у листах до А.О.Козачківського та О.М.Бодянського Шевченко пише, що готується перекласти «Слово о полку Ігоревім» українською мовою та просить надіслати йому текст пам'ятки. Але з різних причин тексту він так і не отримав. Перекладати «Слово...» поет почав тільки у червні-вересні 1861 року. Готуючись до цієї відповідальної роботи, Шевченко придбав кілька видань «Слова...» – М.Ф.Грамматіна, М.О.Максимовича, М.В.Гербеля. Захоплений ідеиною силою і художньою красою «Слова...», Тарас Григорович дуже багато і наполегливо працював над перекладом. Навіть до нашого часу в рукописах поета збереглося кілька чорнових варіантів перекладу «Плачу Ярославни» і «битви на Каялі». Дослідники давно звернули увагу на те, що Шевченко не випадково переклав саме ці уривки твору. Він виокремив із пам'ятки один з найпоетичніших епізодів – плач дружини Ігоря, і найдраматичніший момент – опис битви між русичами й половцями на ріці Каялі.

«Плач Ярославни» написаний чотиристопним ямбом, з використанням народно-поетичних художніх засобів:

В Путивлі-граді вранці-рано
Співає, плаче Ярославна,
Як та зозуленька кує,
Словами жалю додає.
— Полечу, каже, зигзицею,
Тією чайкою-вдовицею,
Та понад Доном полечу,
Рука бобровий омочу
В ріці Каялі. І на тілі,
На княжім білім, помарнілім,
Омію кров суху, отру
Глибокії, тяжкії рани...

Фрагмент Шевченкового перекладу епізоду битви на Каялі близький до ритміки «Слова о полку Ігоревім»:

І бились день,
І другий бились,
Та коло полуудня на третій
Поникли Ігореві стязі.

Г.Севрук «Ярославна»
керамічне панно, 1964 р.

До 380-річчя від дня народження
ІВАН СТЕПАНОВИЧ МАЗЕПА. БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНУ
(Новгород-Сіверський період)

Ніна Авдієнко

завідуюча краєзнавчим відділом музею

І.С. Мазепа належить до визначних діячів України другої пол. XVII – поч. XVIII століть. Час його гетьманства дослідники характеризують як період економічного розвитку Гетьманщини, піднесення її культурного і церковного життя, освіти. Йому вдалося за короткий термін з руїни, хаосу, розрухи, в які перетворилася Україна за 30 років, створити процвітачу державу. «Я нічого не шукаю, окрім благоденства тому народові, який ушанував мене гетьманською гідністю і з нею довірив мені свою долю. Проклятий був би я і зовсім безсовісний, якби зрадив його за свої інтереси», – говорив він. Це один з небагатьох гетьманів, який заради України, її існування як незалежної держави, пожертвуав всім – титулами, маєтками, гетьманством і, навіть, своїм життям. Бо найбільшою мрією, метою його понад 20-річного гетьманування було об'єднання всіх земель України – Лівобережжя, Правобережжя, Запорожжя, Слобожанщини в єдину державу, незалежну ні від Польщі, ні від Туреччини, ні від Росії з її постійним втручанням у внутрішні справи країни. Самостійно виступити проти експансії Росії Мазепа не міг, бо у порівнянні з Росією, яка мала велику понад 150-тисячну армію, міг мобілізувати близько 50 тисяч. На початку Північної війни Росії зі Швецією Петро I мав 111 стрілецьких полків по 1100-1300 вояків в кожному. Тож реалізацію свого плану Мазепа спочатку вбачав у союзі з поляками чи кримськими татарами. А з початком Північної війни і наближенням шведів до кордонів України таку можливість він побачив у союзі зі Швецією. І саме на Новгород-Сіверщині мав здійснити свій намір. Шведська армія з'явилася на території України в вересні 1708 року, що виявилося несподіванкою для гетьмана. Читамо у його листі до П. Орлика: «Дьявол его сюда несет! Все мои интересы превратят и войска Великороссии за собой внутрь Украины вправят на последнюю оной руину и на нашу погибель». Такий розвиток подій Мазепа вважав передчасним, бо перебування шведської армії на території України означало перенесення воєнних дій на її територію, а це приносило країні розорення. Проблематичним ставало і визволення від царату, бо про плани гетьмана знала тільки найвідданіша йому козацька старшина. Та прихід шведів спонукав до рішучих дій проти Московії, особливо, після того, як Петро I почав застосовувати на шляху шведів тактику «випаленої землі» і в Україні. За його наказом запалала північна Гетьманщина - Стародубщина. В середині жовтня 1708 року Мазепа послав свого свояка, якому дуже довіряв, шептаківського управителя Бистрицького до короля «просити протекцію», тобто з пропозицією союзу проти Петра I. Отримавши згоду, просив прискорити марш для з'єднання. 20 жовтня шведський загін генерала Крейца, готовуючись зайняти Новгород-Сіверський, зупинився в 12 км від міста в с.Шептаки. Петро I підкріплює залогу міста російськими військами. За його наказом з гармат підпалюється передмістя. Після бою шведи змушені були відступити від міста і розташуватись в придеснянських селах. Штаб-квартира короля Карла XII знаходилась в с.Гірки, куди і вирушив з Батурина на зустріч з ним гетьман Мазепа. З ним були його однодумці – генеральний обозний І.Ломиківський, генеральний суддя В. Чуйкевич, генеральний писар П.Орлик, генеральні осавули

М.Гамалія, Д.Максимович, генеральний бунчужний І.Сулима, полковники миргородський, лубенський, прилуцький, київський, компанійський, сердюцький, кілька писарів та інші. «Історія русів» наводить промову гетьмана, яку він виголосив, зупинившись недалеко від містечка Семенівка і в якій, зокрема, говорилося: « Ми стоїмо тепер, братіє, між двома проваллями, готовими нас пожерти, коли не виберемо шляху для себе надійного, щоб їх обминути. Воюючі між собою монархи, що наблизили театр війни до границь наших, до того розлучені один на одного, що підвласні ім народи терплять уже і ще перетерплять безодні лиха безмірну, а ми між ними є точка, або ціль усього нещастя. Обидва вони, через свавільство своє і привласнення необмеженої влади, подобляться найстрашнішим деспотам, яких вся Азія і Африка навряд чи коли спороджуvala. I тому подоланий з них і повалений, зруйнє собою державу свою і оберне її нанівець. Жереб держав тих визначила наперед доля рішитися в нашій отчизні і на очах наших, і нам, убачивши загрозу туло, що зібралася над головами нашими, як не помислити і не подумати про себе самих?». Зустріч гетьмана з Карлом XII для обговорення умов союзу відбулася 29-30 жовтня в с.Гірки. За різними даними з ним прийшло від 4 до 5 тисяч козаків та старшини. Частина їх згодом покинула гетьмана, не зрозумівши його намірів. Договір, укладений між двома державцями, не зберігся. Та деякі його статті можна віднайти у «Виводі прав України» - політичному документі, з яким через чотири роки звернувся до європейських країн П.Орлик – вірний продовжуvala відстоювання незалежності України. Ці статті передбачали: вільність і незалежність України; усі землі, що належали Україні і які захоплені Московчиною, повинні повернутися назад; шведський король зобов'язувався захищати Україну від ворогів та посилати за необхідності допомогу; Мазепа мав бути довічним князем України; шведський король не мав права претендувати на титул князя чи командувача збройних сил України; для стратегічних потреб шведи займали кілька міст – Стародуб, Новгород-Сіверський, Мглин, Батурин, Полтаву, Гадяч. Існують свідчення, що підписання самого договору відбулося в Покровській церкві, збудованій на кошти гетьмана у селі Дігтярівка. За переказами, із дзвініци церкви гетьман з королем у підзорну трубу спостерігали за пересуванням російських військ і шукали місце для переправи через Десну, яке вони згодом знайшли біля с. Мезин. З Дігтярівки Мазепа написав листа Стародубському полковнику І.Скоропадському, де виклав причини переходу до Карла XII і радив вигнати з міста або знищити російський гарнізон і впустити шведів. Скоропадський вже не міг підтримати Мазепу, бо на той час Стародуб був зайнятий російськими військами, а сам полковник змушеній виконувати накази царя. Згодом Мазепа з Карлом XII, переправившись через Десну, поспішили до резиденції гетьмана у Батурина.

Пам'ятний знак на місці зустрічі І.С.Мазепи і Карла XII в с.Гірки, відкритий 1 листопада 1998 року

27 березня – день театру
НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ ТЕАТРАЛЬНИЙ

Театральні традиції Новгорода-Сіверського беруть початок з XVIII століття, коли населення міста дивилося вистави вертепу – українського лялькового народного театру. В другій половині XIX століття при чоловічій гімназії працював самодіяльний музично-драматичний театр, участь у якому брали і гімназисти, і вчителі. Та особливого розвитку театральна діяльність набула на поч. XX століття, коли до міста повернувся з Москви Анатолій Ассінг, закоханий в мистецтво театру. Він створює спочатку аматорський музично-драматичний гурток, а згодом театр, що отримав назву Художній за аналогією з МХТом. Спектаклі

Будинок театру поч. ХХ ст.

A. Ассінг

відбувались в літньому театрі міського парку, що колись розташовувався на вулиці Козацькій. Розширювався репертуар, збільшувалася трупа, запрошувалися професійні актори зі столичних театрів. Тому постало питання будівництва нового приміщення. Міська дума надала землю. З 1907 року театр запрацював з новою силою. В 1911 році для участі в театральних виставах на запрошення Ассінга приїхали випускники Адашевської школи-студії на чолі з Є. Вахтанговим. Саме в нашему місті Вахтангов розпочав свою не тільки акторську, а й режисерську діяльність. А поруч з ним набували акторського досвіду Серафіма Бірман, Лідія Дейкун, Ванда Глеб-Кошанска, Володимир Корольов та інші. Про свій перший театральний сезон 8 липня 1911 року Вахтангов писав у листі до режисера МХТу Л. Сулержицького: «Зіграли ми дев'ять спектаклів. Залишилося ще три. Якби Ви бачили «Вогні», залишились би задоволені, і темп, і настрій, і паузи, і чіткість, і почуття – багато почуттів. Решта гірше. Та все

ж добре. Ходять на наші спектаклі охоче. Було вже три повні збори. Антрепренер задоволений: у нього ще ніколи не було таких зборів».

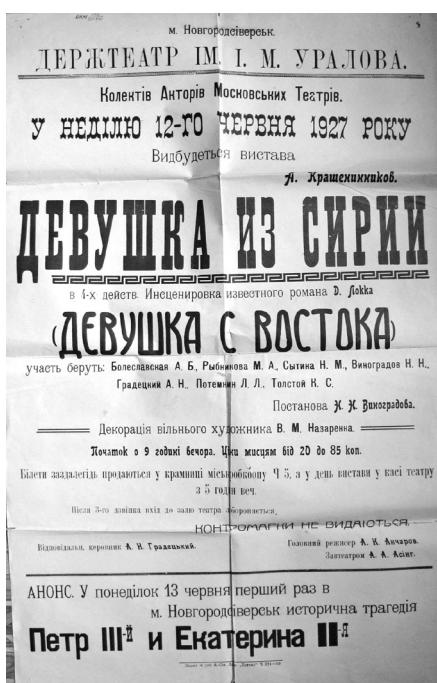
Згадуючи Новгород-Сіверський тих часів, сценарист і драматург Хрисант Херсонський у книзі «Вахтангов» писав: «Трагетельно живописний Новгород-Сіверський, один из древнейших городов Руси, оказался удивительно театральным. С гордостью хранит он культурные традиции». За роки існування театру на його підмостках, крім аматорів, виступали й досвідчені актори – І. Уралов, М. Чехов, О. Дикий, С. Гацінський, О. Тайров, С. Щирський інші артисти МХТу, Камерного театру, театру ім. Горького. Багато вистав побачили в ті роки і новгород-сіверці, і жителі довколишніх сіл. Це були спектаклі за творами українських, російських, зарубіжних класиків – М. Гоголя, І. Котляревського, О. Островського, Г. Зудермана, Ч. Діккенса та інших. З 1919 року аматорський театр став державним. Після смерті в 1920 році актора І. М. Уралова, який останні роки свого

життя жив і працював у Новгороді-Сіверському, театр став називатись його ім'ям.

Новгород-Сіверський театр відкрив дорогу на професійну сцену і нашим землякам. В'ячеслав Олександрович Журальов став актором Державного українського театру в Москві, потім театру Муздрами, ТЮГу та ін. Деякий час був режисером Донбаського українського театру в Донецьку. Пов'язав своє життя з театром і Олександр Моїсеєвич Моханько-Даниленко – спочатку актор Залізничного театру в Рівному, а після Другої світової війни – Рівненського обласного українського музично-драматичного театру.

I. Уралов

НОВІ НАДХОДЖЕННЯ ДО ФОНДІВ МУЗЕЮ

Алла Ковалюк
молодший науковий
співробітник
відділу фондів

У музею-заповіднику «Слово о полку Ігоревім» зберігається багато цікавих предметів. Нещодавно фонди музею поповнились виданням, яке має велику культурну цінність. Це унікальна книга «Слово о полку Ігоревім» 1934 року, ілюстрована відомим палехським художником, майстром лакової мініатюри Іваном Голіковим. До музею-заповідника книга була передана Дніпропетровською митницею. До цього часу зібрання музею мало тільки її факсимільне видання 1984 року.

Книга вийшла у Москві у видавництві Academia накладом 3300 примірників. Її розмір 43x30 см, має 52 сторінки. Це видання «Слово о полку Ігоревім» є неперевершеним шедевром книжкової графіки. За основу був взятий текст Першого видання 1800 року.

За ініціативою О.М. Горького було вирішено доручити оформлення книги палехському художнику Івану Голікову.

І. Голіков не тільки проілюстрував «Слово о полку Ігоревім», намалював заставки, кінцівки, ініціали, а й написав усве́ть текст пам'ятки від «руки», а потім

у друкарні текст було відтворено фотолітографічним способом. Текст Голікова у формах окремих слів, у вживанні великих літер, у розстановці розділових знаків – копія Першого видання. Поділ тексту на частини також його повторює. Кожен розділ художник розпочинає заставкою, а текст – великою ліteroю. Закінчення частин оформлені трикутником і кінцівками. Незважаючи на стилізацію під давньоруський стиль, книга зрозуміла навіть необізнаному читачеві.

Мальовничість і образність «Слова...» надихнули майстра на створення ілюстрацій до цього шедевру. Для видання твору художник зробив 10 кольорових мініатюр. Ілюстрації виконані темперою і відобразили найважливіші епізоди та головних героїв поеми У малюнках художник поєднує традиції давньоруських мініатюр і палехського живопису. Композиція ілюстрацій виконана в стилі життійних ікон. На передньому плані І. Голіков зображує головного героя, а події, що пов'язані з цим персонажем, ілюструє невеликими картинками на другому плані. Митець розповідає історію художніми засобами. Ця художня розповідь паралельна словесній. Кожна мініатюра представляє собою відразу кілька зображень. Художник ніби прагне подолати статичність зображення, розгорнути його в часі, показати якомога більше окремих елементів тієї чи іншої події. Він не зупиняє дію, щоб її відобразити, а зображену саме дію і охоплює її в русі за весь проміжок часу. Але йому здається, що і цей проміжок часу дуже малий, і тому в одній мініатюрі художник об'єднує різні епізоди сюжету, декілька разів зображені одних і тих же осіб.

Ілюстрації, що увійшли до книги,

дещо відрізняються від оригіналів, написаних на фанерних дощечках по білому ґрунті темперними фарбами без застосування золота. У видавництві віддруковані малюнки покрили лаком, прагнучи наблизити книгу до чорної лакової палехської шкатулки. В той час, безкльорових лаків поліграфія ще не знала тому ілюстрації були пошкоджені густим шаром коричневого лаку.

Оригінали оформлення книги зберігаються у Третьяковській галереї. А книга – бібліографічна рідкість. Розкішне художнє видання визнане шедевром книжкового мистецтва. Пізніше двічі відтворювалося у 1975 і 1984 роках.

Ми дуже раді з того, що відвідувачі нашого музею тепер матимуть можливість побачити цю унікальну пам'ятку і порівняти її з факсимільним виданням 1984 року.

Увага акція!

З 1 квітня у Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник започатковує акцію «Подаруй музею експонат» і чекає на нові поповнення.

Взяти участь у акції можуть усі бажаючі, подарувавши музею різноманітні предмети: книги, документи, нагороди, фотографії, картини, промислові вироби, предмети декоративно-ужиткового мистецтва, побуту, сільськогосподарський інвентар тощо.

По завершенню акції, у грудні 2019 року, буде проведена виставка дарунків та підведені підсумки. Всі учасники отримають пам'ятні сувеніри від музею.

Засновники: Чернігівська обласна рада КЗ Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім»
Свідоцтво про реєстрацію: ЧГ №662-311Р від 9.01.2019 р.

Адреса редакції: 16000, Чернігівська область, м.Новгород-Сіверський, вул. Пушкіна, 1
e-mail: slovo@cg.ukrnet.net

Електронна версія на сайті - ns-nslovo.org.ua

Наклад - 300 примірників. Замовлення №3256

Друк: ФОП Скиба А.О., Чернігівська обл., м. Мена, вул. Армійська, 23, тел. (099) 033 55 84

Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів). За точність викладених фактів і цитувань несе відповідальність автор (автори).

«Новгород-Сіверські старожитності»

Редакційна колегія:

Олена Матюк	Олена Радченко
Ніна Авдієнко	Ірина Лобачова
Світлана Дубовець	Наталія Коврижко
Віталій Шкребінь	

Розповсюджується безкоштовно

Редакція газети «Новгород-Сіверські старожитності» запрошує до співпраці краєзнавців, науковців, істориків, літераторів.